

بررسی اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر صادرات در ایران (۱۳۵۲ الی ۱۳۸۷)

محمد حسین مهدوی عادل

دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه فردوسی مشهد

علی کاظمی*

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی دانشگاه

پیام نور ساری

شیرین فیض محمدی

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی

دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده:

نگاه ویژه به سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ادبیات اقتصادی و به ویژه در کشورهای در حال توسعه حاکی از اهمیت پرداختن به بحث های مرتبط با آن می باشد. همچنین بررسی ارتباط بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و دیگر متغیرهای مهم اقتصادی برای سیاست گذاران اهمیت دارد. یکی از این متغیرها صادرات می باشد که در کشور ما همواره در برنامه های توسعه به آن توجه زیادی می شود.

بر این اساس در این پژوهش رابطه بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و صادرات (به تفکیک صادرات نفتی، غیر نفتی و کل صادرات) بین سال های ۱۳۵۲ الی ۱۳۸۷ و با استفاده از روش همجمعی بررسی شده است.

نتایج حاکی از وجود یک رابطه کوتاه مدت مثبت بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و صادرات غیر نفتی می باشد در حالی که ارتباط بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و صادرات کل و همچنین صادرات نفتی

A.kzmi @gmail.com

*- (نویسنده مسئول)

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۱۲/۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۵/۵

منفی می‌باشد. در بلند مدت ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات کل و همچنین صادرات غیرنفتی منفی و ارتباط سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نفتی مثبت می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، صادرات نفتی، صادرات غیرنفتی، روش همجمعی.

طبقه بندی JEL: F۱۳، C۳۲

Examining the Effect of FDI on Export in Iran (۱۹۷۴ to ۲۰۰۹)

Mohammad Hossein Mahdavi Aadeli
*Associate Professor of Ferdowsi
University of Mashhad*

Ali Kazemi
*M.A Student of Payam Nour University of
sary*

Shirin Feiz Mohammadi
*M.A Student of Ferdowsi University of
mashad*

Abstract :

Foreign direct investment (FDI) plays a crucial role in the economic literature, especially in developing countries. It is also an important factor for policy makers to analyze the relation between foreign direct investment and other important economic variables. One of these variables is export which is always mentioned in Iran's economic development programs.

In this study, the relation between foreign direct investment and export (with the separation of oil exports, non-oil exports and total exports) between the years ۱۹۷۴ To ۲۰۰۹ has been analyzed by using cointegration method.

The results showed a positive relation between foreign direct investment term-short a and profitability and intensity advertising en.costs ng between relation positive the used we study optimizationsand non-oil exports in short-term. While the relationship between foreign direct investment and total exports and oil exports are negative. In the long-term, Although the relation between FDI and total exports and also non-oil exports is negative, the relation between FDI and oil exports is positive.

Key words : foreign direct investment , oil exports , non-oil exports, cointegration method

JEL : F۱۳، C۳۲

۱- مقدمه

بحث در مورد ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۱ برای هر کشوری از اهمیت بالایی برخوردار است. سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند اثرات بسیاری در بخش‌های مختلف اقتصادی هر کشور داشته باشد که تجارت با دیگر کشورها یکی از این بخش‌ها می‌باشد. لذا به نظر می‌رسد بررسی ارتباط و نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات بسیار مهم بوده و نتایج آن می‌تواند کمک شایانی به تصمیم‌گیران اقتصادی نماید.

همواره سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یکی از مهمترین منابع سرمایه برای رشد در کشورهای در حال توسعه می‌باشد (Majeed, ۲۰۰۷). از سوی دیگر یکی از مشکلات کلان اقتصادی کشورهای در حال توسعه کمبود اندوخته داخلی برای دستیابی به توسعه و سایر اهداف اقتصادی است (Akpolat & Inancli, ۲۰۱۱). البته نباید فراموش کرد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند فقط به عنوان مکمل در کنار سرمایه‌های داخلی نقش ایفا نماید. بنابراین باید ترکیب مناسبی از منابع سرمایه‌گذاری برای افزایش اثر آنها در روند توسعه اقتصادی کشورها به کار رود (UNCTAD, ۲۰۱۱). باید به این نکته توجه کرد که در اکثر کشورهای در حال توسعه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان محرکی مهم برای توسعه بخش صادرات در نظر گرفته می‌شود. FDI در اکثر مواقع باعث افزایش و رشد صادرات می‌شود و این استراتژی (رشد صادرات) نسبت به سایر ابزارهای رشد صادراتی (که با محدودیت‌های توافق‌های تجارت بین الملل و عدم موثر بودن مواجه‌اند) بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد (Vuksic). جریان ورودی FDI در بخشهای تجاری باعث کاهش کسری درآمد از طریق افزایش صادرات می‌شود، در حالی که جریان قابل توجه FDI در بخشهای غیر تجاری باعث کاهش درآمد از طریق افزایش واردات و تقویت تقاضای داخلی می‌شود (Hasanatshah, ۲۰۱۱).

شرکت‌های چند ملیتی به دو صورت می‌توانند تقاضای خارجی را تامین نمایند، یکی از طریق

۱- Foreign Direct Investment (FDI)

صادرات محصولات خود و دیگری به وسیله ایجاد ظرفیت تولیدی از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی. از جمله مزیت‌های روش دوم این است که هزینه‌های حاشیه‌ای آن کمتر از صادرات است (Majeed, ۲۰۰۵). در حالی که شرکت‌ها در کشورهای توسعه یافته ترجیح می‌دهند محصولات خود را به بازارهای کشف نشده صادر کنند، کشورهای در حال توسعه تلاش می‌کنند که از بازارهای بالقوه شان برای جذب FDI استفاده نمایند. در واقع در مقابل صادرات، FDI توسط شرکت‌های چند ملیتی باعث افزایش و توسعه انتقال تکنولوژی در کشورهای در حال توسعه خواهد شد. اما چرا شرکت‌های بین‌المللی تمایل به سرمایه‌گذاری خارجی به جای صادرات محصولات خود دارند؟ بر اساس نظر دونینگ^۱ شرکت‌های چند ملیتی زمانی FDI را بر صادرات ترجیح می‌دهند که برای آن‌ها مزیت‌های درونی، مالکیت و موقعیت وجود داشته باشد و به وضوح مشخص است که شرکت‌های چند ملیتی از کشورهای متفاوت و صنایع متفاوت، انگیزه‌های متفاوتی برای FDI دارند (LARRY D. QIU, ZHIGANG TAO, ۲۰۰۱).

در این پژوهش رابطه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات (به تفکیک صادرات نفتی، غیر نفتی و کل صادرات) مورد بررسی قرار خواهد گرفت. لازم به ذکر است که بازه زمانی این تحقیق سال‌های ۱۳۵۲ الی ۱۳۸۷ می‌باشد و از روش‌های اقتصادسنجی استفاده خواهد شد. برای این منظور در این نوشتار پس از بیان مقدمه فوق به بررسی ادبیات نظری و مطالعات تجربی مرتبط با پژوهش پرداخته می‌شود، سپس مدل و روش مورد استفاده در این تحقیق معرفی می‌شود و در پایان نیز نتایج حاصل از این تحقیق ارائه شده است.

۲- پیشینه‌ی تجربی

بنگا^۲ (۲۰۰۳) اثر سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته توسط شرکت‌های آمریکایی و ژاپنی را بر صادرات کشور هندوستان مورد سنجش قرار داد. کار تحقیقاتی وی بر اساس روش داده‌های تابلویی در دوره‌ی زمانی ۲۰۰۰-۱۹۹۴ صورت گرفت. نتایج آزمون وی نشان دهنده‌ی آن است

۱- Dunning

۲- Banga

که سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته توسط شرکت‌های ایالات متحده به طور مستقیم و غیر مستقیم همراه با متنوع ساختن صادرات این کشور موجب افزایش صادرات هندوستان شده است. در حالی که سرمایه‌ی خارجی ورودی توسط کشور ژاپن تاثیر معنی داری بر صادرات این کشور نداشته است.

آفریکانو و ماگال هاس^۱ (۲۰۰۵) در مقاله‌ای رابطه‌ی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و جریان تجارت در پرتغال را بررسی کردند. آنها به این نتیجه رسیدند که ذخیره‌ی ورود سرمایه‌گذاری خارجی اثر مثبتی بر تجارت دارد و آنها به نوعی مکمل یکدیگرند. آنها اثبات کردند که این اثر روی صادرات نسبت به واردات قوی تر است و این خود اثر مثبتی بر تراز تجاری این کشور می‌گذارد.

جانسون^۲ (۲۰۰۶) ارتباط بین سرمایه‌گذاری خارجی و صادرات را در ۸ کشور آسیای جنوب شرقی یعنی هنگ کنگ، سنگاپور، مالزی، تایوان، اندونزی، کره، تایلند و چین بررسی کرد. او برای هر کدام از کشورها از دو روش رگرسیون‌های سری زمانی و داده‌های پانل در دوره زمانی ۲۰۰۳-۱۹۸۳ استفاده کرد. نتایج مطالعه‌ی وی نشان داد که جریان ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثر مثبتی بر صادرات کشور میزبان دارد. (همچنین آزمون علیت گرنجر وجود یک رابطه‌ی علی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات را نشان می‌دهد).

هشیائو و هشیائو (۲۰۰۶; Hsiao & Hsiao) با استفاده از رگرسیون‌های سری زمانی و داده‌های پانل به بررسی آزمون علیت گرنجر بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات در کشورهای چین، کره، تایوان، هنگ کنگ، سنگاپور، مالزی، فیلیپین و تایلند برای دوره‌ی زمانی ۲۰۰۴-۱۹۸۶ می‌پردازد. با توجه به محاسبات و استفاده از مدل VAR برای هر کدام از این کشورها در بازه‌ی زمانی مورد نظر رابطه‌ی علیت برای هر کشوری نتایج مختلفی را نشان می‌دهد. سپس آنها با بکارگیری مدل پانل دیتا VAR برای آزمون علیت گرنجر به این نتیجه رسیدند که تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات این کشورها به صورت غیرمستقیم است.

۱- Africano&Magalhaes

۲- Johnson

در پژوهشی با روش هم جمعی و الگوی اصلاح خطا (ECM)، رابطه‌ی علی بین ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات کشور چین، بر پایه‌ی داده‌های آماری برای دوره‌ی ۱۹۸۶-۱۹۹۹ بررسی شد. نتایج این مقاله وجود یک رابطه‌ی دو طرفه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات را نشان می‌دهد. پژوهشگران همچنین این متغیرها را در مورد شهرها و مناطق مختلف با استفاده از روش داده‌های پانلی بررسی کردند. نتایج مقاله‌ی آنها نشان داد که یک رابطه‌ی علی دوطرفه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات در مناطق با جریان بالای ورود سرمایه‌ی خارجی (مناطق ساحلی) و نیز مناطق با جریان پایین ورود سرمایه‌ی خارجی (مناطق غربی) وجود دارد. در حالیکه در بقیه‌ی مناطق چنین رابطه‌ی ای برقرار نیست. (Zhang and Felmingham ; ۲۰۰۷)

خوآن و ژینگک وضعیت پیاده سازی ۵۹۱۹ پروژه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تایید شده از جانب وزارت برنامه ریزی و سرمایه‌گذاری ویتنام و نیز جریان ورودی سرمایه‌ی ۲۳ کشور به داخل ویتنام را در سال‌های ۲۰۰۴-۱۹۹۰ مورد بررسی قرار دادند. با استفاده از این داده‌ها اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات کشور ویتنام با استفاده از معادله‌ی جاذبه تجزیه و تحلیل شد. نتایج تجربی آنها نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یکی از عمده ترین عوامل افزایش رشد صادرات در ویتنام می‌باشد. این عامل، تسهیل کننده‌ی توسعه‌ی صادرات ویتنام به کشورهای سرمایه‌گذار نیز شده است. تجزیه و تحلیل تجربی نشان می‌دهد که ۱ درصد افزایش در جریان ورود سرمایه باعث افزایش ۰/۱۳ درصدی صادرات ویتنام به کشورهای سرمایه‌گذار شده است. (Xuan and Xing ; ۲۰۰۸)

پراسانا در مقاله‌ای جریان‌های رو به افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و اثر آن بر اقدامات صادراتی کشور هندوستان را مورد تجزیه تحلیل قرار داد. با بکارگیری داده‌های مربوط به سال‌های ۲۰۰۷-۱۹۹۰ و استفاده از روش حداقل مربعات معمولی (OLS)، وی به این نتیجه رسید که اثر جریان‌های سرمایه‌گذاری خارجی بر صادرات این کشور به طور معناداری مثبت می‌باشد. در این پژوهش پیشنهاد شده است که بهتر است سیاست‌های مربوط به فعالیت‌های صادراتی داخلی با چارچوب سیاست‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی همخوانی داشته باشد تا منافع بلندمدت عاید کشور گردد. (Prasanna ; ۲۰۱۰)

انور و نگوین در پژوهشی با استفاده از مدل جاذبه، اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر

صادرات، واردات و تراز تجاری ویتنام را مورد بررسی قرار دادند. در این مقاله با استفاده از داده‌های پانلی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تجارت در طی سال‌های ۲۰۰۷-۱۹۹۰ و در خلال سه دوره‌ی زمانی مختلف مورد سنجش قرار گرفت. این سه دوره‌ی زمانی، سال‌های بحران مالی آسیا و نیز دوران قبل و بعد از این بحران را شامل می‌شود. تجزیه و تحلیل تجربی این پژوهش نشان داد که یک ارتباط مکملی میان FDI و صادرات و نیز FDI و واردات وجود دارد. در حالیکه اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تراز تجاری در کل دوره‌های مذکور بی‌اهمیت جلوه می‌کند، یک رابطه‌ی مثبت مهم میان خالص صادرات و FDI در دوران پس از بحران اقتصادی آسیا دیده می‌شود. (Anwar and Nguyen ; ۲۰۱۰)

در مقاله‌ای دیگر ارتباط بین روندهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات ناحیه شمال شرقی کشور هند با مدل اصلاح خطای وکتور (VECM) بررسی شد. دوره‌ی زمانی پژوهش مورد نظر ۲۰۱۰-۱۹۹۰ می‌باشد و نتایج آن وجود یک رابطه‌ی علی دوسویه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات را نشان می‌دهد. (Goswami and Saikia ; ۲۰۱۲)

در ایران طیبی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی به بررسی رابطه بین جریان تجاری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در گروه منتخبی از کشورها شامل ایران، کشورهای کم‌درآمد، کشورهای پردرآمد و کل دنیا بین سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۵ پرداختند. نتایج این بررسی حاکی از آن است که در اغلب گروه‌های منتخب از جمله ایران بین جریان تجاری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ارتباط مکمل و مستقیمی وجود دارد.

طیبی و بابکی (۱۳۸۷) در پژوهش دیگری به بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تجارت خارجی کشورهای منتخب آسیایی و اقیانوسیه طی سال‌های ۲۰۰۵-۱۹۸۰ پرداختند. نتایج حاصل از الگوی داده‌های تابلویی برای ۲۴ کشور منتخب آنها بیانگر این بود که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثر مثبت و معنی‌داری بر صادرات و واردات کشورهای مورد بررسی دارد. پژوهش آنها بیانگر این نکته است که اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات در نمونه‌های مورد بررسی آنها تا حدودی تحت تاثیر باز بودن اقتصاد کشورهای میزبان قرار دارد. به این معنی که هرچه درجه باز بودن اقتصاد کشور میزبان بیشتر باشد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تاثیر بیشتری بر صادرات کل کشورهای مذکور می‌گذارد.

اسفندیاری و همکاران (۱۳۸۷) در مطالعه‌ای به عنوان "ارزیابی عملکرد مناطق آزاد تجاری

ایران و تاثیر آن در توسعه اقتصادی این مناطق " عملکرد اقتصادی ایران را مورد بررسی قرار دادند. نتایج آزمون آنها با استفاده از داده‌های پانلی و حداقل مربعات وزنی نشان می‌دهد که افزایش متغیرهایی نظیر هزینه‌های جاری و عمرانی، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی و درآمدهای عمومی تاثیر مثبتی بر توسعه صادرات و درآمدهای ارزی این مناطق دارد.

مهدوی عادل و همکاران (۱۳۸۸) در مقاله‌ای به بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات غیر نفتی ایران با استفاده از الگوی خود توضیح با وقفه‌های توزیعی (ARDL) و داده‌های سالیانه در دوره‌ی زمانی ۱۳۸۴-۱۳۴۲ پرداختند. نتایج برآورد الگوی پویای بلند مدت وجود یک رابطه‌ی بلند مدت بین متغیرهای مدل نشان داد. براساس رابطه‌ی بلند مدت، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تاثیر مثبت و معنی داری بر صادرات غیر نفتی دارد.

گوگردچیان و همکاران (۱۳۸۹) در دوره‌ی زمانی ۱۳۸۷-۱۳۷۵ اثر جریان ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بر صادرات غیر نفتی در مناطق آزاد تجاری ایران بررسی کردند. آنها این مطالعه را در محیط داده‌های پانلی و آزمون ارزیابی نتایج را با استفاده از نرم افزار Stata انجام دادند. نتایج مقاله‌ی مذکور نشان داد که جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌گذاری‌های زیر بنایی و ظرفیت‌های اقتصادی استان‌های هرمزگان و سیستان و بلوچستان از عوامل مؤثر بر توسعه صادرات غیر نفتی مناطق آزاد تجاری ایران هستند.

۳- مبانی نظری تحقیق

از نظر آنکتاد^۱، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارتست از سرمایه‌گذاری کهم تضمین روابط اقتصادی بلند مدت بوده و نشان دهنده‌ی منافع پایدار و کنترل واحد اقتصادی مقیم یک کشور (شرکت مادر) بر واحد اقتصادی مقیم کشور دیگر (شعبه فرعیب نگاه مادر) است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از دیدگاه صندوق بین المللی پول^۲، سرمایه‌گذاری است که به هدف کسب منافع پایدار در کشوری به جز موطن فرد سرمایه‌گذار انجام میشود و هدف سرمایه‌گذار از این سرمایه

۱- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)

۲- International Monetary Found (IMF)

گذاری، آن است که در مدیریت بنگاه مربوط نقش مؤثر داشته باشد.

بر طبق ابتدایی‌ترین نظریه‌های تجارت بین الملل هیچ ارتباطی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت نمی‌توان یافت. نظریات تن از اقتصاددانان کلاسیک یعنی ریکاردو و هکشر-اوهلین این عدم ارتباط را تایید می‌کند. اما یکی از فروض نظریه‌ی هکشر-اوهلین عدم وجود تحرک بین المللی عوامل تولید بود که حرکت روز افزون جوامع به سوی جهانی شدن باعث شد نظریه پردازان به مرور زمان این فرض غیر واقعی را کنار بگذارند. از جمله‌ی این نظریه پردازان ماندل بود. ماندل^۱ (۱۹۵۷) در مقاله‌ای برخی فروض مدل تجارت هکشر-اوهلین یعنی دو کالای یکسان، دو عامل تولید و دو کشور را با فرض وجود تحرک سرمایه‌ای بین دو کشور و نیز کنار گذاشتن تابع تولید یکسان بررسی نمود و ثابت کرد که تحرک سرمایه جایگزین کاملی برای تجارت می‌باشد. (Mundell, R; ۱۹۵۷)

ورنون^۲ (۱۹۶۶) اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شرکت‌های چند ملیتی آمریکا را بر جریان تجارت در سال‌های بعد از جنگ جهانی اول مورد بررسی قرار داد. وی وجود یا عدم وجود این اثر را تابعی از چرخه‌ی تولید این شرکت‌ها می‌دانست. بر اساس تحقیق ورنون شرکت‌های چند ملیتی آمریکا در مرحله‌ی رشد خود شروع به سرمایه‌گذاری خارجی و سرمایه‌گذاری مشترک در دیگر کشورهای صنعتی مانند کشورهای اروپایی و ژاپن می‌نمایند. در مرحله‌ی بلوغ به دلایل مختلفی نظیر کاهش هزینه‌های تولید، سرمایه‌گذاری خارجی بیشتر به سمت کشورهای در حال توسعه که هزینه‌ی تولید پایین‌تری دارند، جریان می‌یابد. سرانجام در مرحله‌ی پایانی چرخه‌ی تولید، سرمایه‌های شرکت‌های چند ملیتی به سوی کشورهای رهایی‌روانه می‌گردد که پایین‌ترین هزینه‌ی تولید را داشته باشند.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بسته به اینکه به صورت عمودی یا افقی صورت گیرد، می‌تواند اثر متفاوتی بر تجارت بگذارد. با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عمودی بخش‌های مختلف تولیدی از یکدیگر جدا می‌شوند و هر بخش در کشوری که عامل تولید مورد نیاز در آن فراوان

۱- Mondell

۲- Vernon

است، ایجاد می‌شود. سپس هر کارخانه محصول خود را به عنوان کالای واسطه‌ای به کارخانه دیگر می‌فرستد. با توجه به این موارد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عمودی اثر مثبت بر تجارت دارد. اما بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افقی و تجارت ارتباط منفی وجود دارد (Helpman ; ۱۹۸۴).

صرف نظر از تاثیرات مستقل FDI و تجارت بر رشد کشورها، روابط متقابلی بین این دو وجود دارد که هنوز به طور کامل شناخته نشده است. یکی از دلایل این امر آن است که تئوری‌های تجارت و FDI مستقل از یکدیگر شکل گرفته اند (UNCTAD ; ۲۰۰۰).

اخلم و همکارانش^۱ (۲۰۰۷) معتقدند که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صورتی می‌تواند در صادرات کشور میزبان اثر مثبت بگذارد که تولید کشور پذیرنده‌ی سرمایه در یک بازار سوم غیر از کشور سرمایه‌گذار به فروش برسد. که این امر در صورت وجود موافقتنامه‌های تجارت آزاد و هزینه‌ی تجارت کالاهای واسطه‌ای کشور میزبان تحقق می‌یابد.

۴- تجزیه و تحلیل و برآورد مدل

بازه زمانی بررسی در این پژوهش سال‌های ۱۳۵۲ الی ۱۳۸۷ می‌باشد و از داده‌های سالانه استفاده شده است. متغیرهای مورد استفاده در این پژوهش عبارتند از:

FDI = سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

EX = کل صادرات ایران

EXOIL = صادرات نفتی

EXOTHER = صادرات غیر نفتی

در این مقاله با استفاده از تخمین‌های سری زمانی و روش همجمعی به بررسی رابطه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات (نفتی، غیر نفتی و کل) در ایران پرداخته می‌شود. هنگام تجزیه و تحلیل‌های همجمعی^۲، خواص آماری متغیرها از اهمیت زیادی برخوردار است.

۱- Ekholm

۲- Cointegration

در حقیقت روش همجمعی سازگاری میان خواص آماری متغیرهای دستگاه را با تئوری آزمون می‌کند. از آنجا که متغیرهای اقتصادی عموماً نامانا^۱ و دارای روند تصادفی هستند، ترکیب خطی سری‌های نامانا نیز در حالت کلی یک سری ناماناست. اما همجمعی یک استثنا بر این قاعده عمومی محسوب شده و ارتباط نزدیکی با تئوری اقتصادی دارد. زیرا تئوری اقتصادی متضمن مانا^۲ بودن ترکیبی از متغیرهای اقتصادی (نامانا) می‌باشد.

بر این اساس در پژوهش حاضر برای بررسی ریشه واحد از آزمون دیکی-فولر تعمیم یافته^۳ (ADF) استفاده شده و نتایج آن هم در جدول شماره ۱ ذکر گردیده است. نتایج آزمون نشان می‌دهد که تمامی سری‌های زمانی مورد بررسی نامانا هستند. برای مانا نمودن سری‌های زمانی نامانا از تفاضل مرتبه اول آن‌ها استفاده شد و همان‌طور که در جدول شماره ۱ نیز آمده تمامی این سری‌ها با یک مرتبه تفاضل گیری مانا می‌شوند. لذا نتایج آزمون دیکی-فولر تعمیم یافته (ADF) نشان می‌دهد که کلیه متغیرهای مورد بررسی، (۱) بوده و در نتیجه از مرتبه انباشتگی یکسانی برخوردار هستند.

جدول (۱): نتایج آزمون دیکی-فولر تعمیم یافته

متغیر	آزمون دیکی-فولر			دارای عرض از مبدا و روند	نتیجه آزمون
	دارای عرض از مبدا و روند	نتیجه آزمون	تفاضل مرتبه اول		
FDI	-۲/۳۳۶۸۹		D(FDI)	-۲/۳۳۶۸۹	
	-۴/۲۴۳۶۴***	نامانا		-۴/۲۴۳۶۴***	مانا
	-۳/۵۴۴۲۸**	نامانا		-۳/۵۴۴۲۸**	مانا
	-۳/۲۰۴۷*	نامانا		-۳/۲۰۴۷*	مانا
EX	۱/۰۱۲۶۱۵		D(EX)	-۵/۸۳۴۸۷	
	-۴/۲۴۳۶۴***	نامانا		-۴/۲۵۲۸۸***	مانا
	-۳/۵۴۴۲۸**	نامانا		-۳/۵۴۸۴۹**	مانا
	-۳/۲۰۴۷*	نامانا		-۳/۲۰۷۰۹*	مانا
EXOIL	۰/۴۴۵۹۷۹		D(EXOIL)	-۶/۳۲۸۸۳	

۱- Non Stationarity

۲- Stationarity

۳- Augmented Dickey-Fuller

	-۴/۲۴۳۶۴***	نامانا		-۴/۲۵۲۸۸***	مانا
	-۳/۵۴۴۲۸**	نامانا		-۳/۵۴۸۴۹**	مانا
	-۳/۲۰۴۷*	نامانا		-۳/۲۰۷۰۹*	مانا
EXOTHER	۳/۳۳۶۰۷۱		D(EXOTHER)	-۴/۵۳۲۵۳	
	-۴/۲۴۳۶۴***	نامانا		-۴/۳۷۴۳۱***	مانا
	-۳/۵۴۴۲۸**	نامانا		-۳/۶۰۳۲**	مانا
	-۳/۲۰۴۷*	نامانا		-۳/۲۳۸۰۵*	مانا

منبع: محاسبات تحقیق (***) در سطح معنی داری ۱٪، ** در سطح معنی داری ۵٪، * در سطح معنی داری ۱۰٪.

در تحلیل‌های هم‌جمعی به روش یوهانسن باید طول وقفه بهینه^۱ ((P)) در الگوی VAR^۲ تعیین شود. در این مورد می‌توان از معیار اطلاعات اکائیک^۳ (AIC)، معیار شوارتز^۴ (SBC)، معیار هنان کوئین^۵ (HQ)، معیار خطای پیش بینی نهایی^۶ (FPE) و آزمون‌های نسبت درست‌نمایی^۷ (LR) استفاده کرد. همان‌طور که در جداول شماره (۲) نیز این نتایج آماده است بر اساس تمامی این معیارها در مورد ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات (نفتی، غیرنفتی و کل) $P=1$ یعنی طول وقفه بهینه برابر یک است.

جدول (۲-۱): آماره‌های آزمون و معیارهای انتخاب درجه وقفه بهینه

(مربوط به ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات کل)

معیار وقفه	LR	FPE	AIC	SBC	HQ
۰	NA	۴/۴۳E+۲۶	۶۷/۰۳۱۴۱	۶۷/۱۲۲۱	۶۷/۰۶۱۹۲
۱	۱۰۳/۲۱۰۵*	۱/۸۱E+۲۵*	۶۳/۸۳۳۴۸*	۶۴/۱۰۵۵۷*	۶۳/۹۲۵۰۳*
۲	۴/۰۶۱۶۲۴	۲/۰۰E+۲۵	۶۳/۹۳۰۸۵	۶۴/۳۸۴۳۳	۶۴/۰۸۳۴۳

۱- Optimal Lag Length

۲- Vector Autoregression

۳ - Akaike Information Criterion

۴ - Schwarz Bayesian Criterion

۵ - Hannan-Quinn Criterion

۶ - Final Prediction Error

۷ - Sequential Modified Likelihood Ratio Test Statistic

۳	۳/۴۶۴۳۴۵	۲/۲۵E+۲۵	۶۴/۰۴۰۰۳	۶۴/۶۷۴۹۱	۶۴/۲۵۳۶۴
---	----------	----------	----------	----------	----------

منبع: محاسبات تحقیق (در سطح معنی داری ۵ درصد)

جدول (۲-۲) آماره‌های آزمون و معیارهای انتخاب درجه وقفه بهینه (مربوط به ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نفتی)

معیار وقفه	LR	FPE	AIC	SBC	HQ
۰	NA	۳/۰۰E+۲۶	۶۶/۶۴۲۳۹	۶۶/۷۳۳۰۹	۶۶/۶۷۲۹۱
۱	۹۲/۷۵۱۹۲*	۱/۷۴E+۲۵*	۶۳/۷۹۳۰۸*	۶۴/۰۶۵۱۷*	۶۳/۸۸۴۶۳*
۲	۴/۶۰۳۷۸۹	۱/۸۹E+۲۵	۶۳/۸۷۱۰۸	۶۴/۳۲۴۵۷	۶۴/۰۲۳۶۷
۳	۳/۸۷۳۲۴۷	۲/۰۹E+۲۵	۶۳/۹۶۴۵۴	۶۴/۵۹۹۴۲	۶۴/۱۷۸۱۶

منبع: محاسبات تحقیق (در سطح معنی داری ۵ درصد)

جدول (۲-۳): آماره‌های آزمون و معیارهای انتخاب درجه وقفه بهینه (مربوط به ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات غیرنفتی)

معیار وقفه	LR	FPE	AIC	SC	HQ
۰	NA	۱/۶۸E+۲۵	۶۳/۷۶۱۸۵	۶۳/۸۵۲۵۴	۶۳/۷۹۲۳۶
۱	۱۴۲/۷۸۳۱*	۱/۸۴E+۲۳*	۵۹/۲۴۴۸۳*	۵۹/۵۱۶۹۲*	۵۹/۳۳۶۳۸*
۲	۱/۲۸۰۷۲۲	۲/۲۵E+۲۳	۵۹/۴۴۱۵۲	۵۹/۸۹۵	۵۹/۵۹۴۱
۳	۶/۷۱۱۴۴۴	۲/۲۳E+۲۳	۵۹/۴۲۵۸۱	۶۰/۰۶۰۶۹	۵۹/۶۳۹۴۳

منبع: محاسبات تحقیق (در سطح معنی داری ۵ درصد)

پس از به دست آوردن طول وقفه بهینه در هر مورد، آزمون‌های تعداد بردارهای همجمعی بررسی می‌شود. در جدول‌های (۳) آزمون تعداد بردارهای همجمعی بر اساس آزمون حداکثر مقدار ویژه^۱ و آزمون اثر^۲ وجود یک رابطه بلندمدت تعادلی را به ترتیب بین متغیرهای مورد بررسی در سطح معنی داری ۵ درصد نشان می‌دهند.

جدول (۳-۱): آزمون‌های همجمعی (مربوط به ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات کل)

۱ - Maximal Eigenvalue

۲ - Trace Test

آزمون ماکزیمم مقدار ویژه				آزمون تریس		
فرضیه صفر	فرضیه مخالف	آماره آزمون	مقدار بحرانی ۹۵٪	فرضیه مخالف	آماره آزمون	مقدار بحرانی ۹۵٪
$r = 0$	$r = 1$	۱۸/۰۳۵۹۱	۱۴/۲۶۴۶	$r \geq 1$	۱۸/۶۵۰۲۱	۱۵/۴۹۴۷۱
$r \leq 1$	$r = 2$	۰/۶۱۴۳۰۷	۳/۸۴۱۴۶۶	$r \geq 2$	۰/۶۱۴۳۰۷	۳/۸۴۱۴۶۶

منبع: محاسبات تحقیق

جدول (۳-۲) آزمون‌های تعداد بردارهای همجمعی

(مربوط به ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نفتی)

آزمون ماکزیمم مقدار ویژه				آزمون اثر		
فرضیه صفر	فرضیه مخالف	آماره آزمون	مقدار بحرانی ۹۵٪	فرضیه مخالف	آماره آزمون	مقدار بحرانی ۹۵٪
$r = 0$	$r = 1$	۱۶/۸۸۸۱۵	۱۴/۲۶۴۶	$r \geq 1$	۱۷/۰۷۵۲۷	۱۵/۴۹۴۷۱
$r \leq 1$	$r = 2$	۰/۱۸۷۱۱۷	۳/۸۴۱۴۶۶	$r \geq 2$	۰/۱۸۷۱۱۷	۳/۸۴۱۴۶۶

منبع: محاسبات تحقیق

جدول (۳-۳) آزمون‌های تعداد بردارهای همجمعی

(مربوط به ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات غیرنفتی^۱)

آزمون ماکزیمم مقدار ویژه				آزمون اثر		
فرضیه صفر	فرضیه مخالف	آماره آزمون	مقدار بحرانی ۹۵٪	فرضیه مخالف	آماره آزمون	مقدار بحرانی ۹۵٪
$r = 0$	$r = 1$	۱۳/۸۱۹۹۸	۱۴/۲۶۴۶	$r \geq 1$	۱۶/۴۵۱۵۷	۱۵/۴۹۴۷۱
$r \leq 1$	$r = 2$	۲/۶۳۱۵۸۳	۳/۸۴۱۴۶۶	$r \geq 2$	۲/۶۳۱۵۸۳	۳/۸۴۱۴۶۶

منبع: محاسبات تحقیق

رابطه بلند مدت تعادلی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات کل که در این بررسی به دست آمده به صورت زیر می‌باشد:^۲

$$EX = -293296/4 - 0/000493 FDI + ECT$$

$$(0/00011)$$

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات کل

۱- بر اساس آزمون حداکثر مقدار ویژه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات غیر نفتی در سطح ۹۰ درصد یک رابطه تعادلی وجود دارد.

۲- از این قسمت تا پایان نوشتار اعداد داخل پرانتز انحراف معیار را نشان می‌دهند.

عکس می‌باشد. معادله بالا نشان می‌دهد که ضریب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سطح ۹۵٪ معنی‌دار می‌باشد.

رابطه بلند مدت تعادلی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نفتی که در این بررسی به دست آمده به صورت زیر می‌باشد:

$$EXOIL = 36831/56 + 0/000108 FDI + ECT$$

$$(0/000023)$$

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نفتی مستقیم می‌باشد. معادله بالا نشان می‌دهد که در این مورد نیز ضریب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سطح ۹۵٪ معنی‌دار است.

رابطه بلند مدت تعادلی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات غیرنفتی که در این بررسی به دست آمده به صورت زیر می‌باشد.

$$EXOTHER = -5246/771 - 0/00000363 FDI + ECT$$

$$(-0/0000015)$$

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات غیرنفتی عکس می‌باشد. معادله بالا نشان می‌دهد که در این مورد نیز ضریب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سطح ۹۵٪ معنی‌دار است.

در تحلیل‌های همجمعی بر خلاف رویکردهای سنتی اقتصادسنجی ساختارهای کوتاه مدت و بلند مدت به طور صریح از هم تفکیک می‌شوند. الگوهای تصحیح خطا^۱ (ECM) به دلیل آن که نوسان‌های کوتاه مدت متغیرها را به مقادیر تعادلی بلندمدت ارتباط می‌دهند، از کاربرد زیادی برخوردارند. با وجود هم‌جمعی میان متغیرهای مورد مطالعه و وجود یک رابطه همجمعی میان آن‌ها می‌توان از این مدل استفاده کرد. نتایج حاصل از برآورد بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات کل در ادامه آمده است:

$$D(EX) = 3007/34 - 0/2064 D(EX(-1)) - 0/00000383 D(FDI(-1)) + 0/0109$$

۱ - Error Correction Mechanism

ECM(-۱)

$$(0/1665) \quad (0/000019) \quad (0/0024)$$

$$R^2 = 0/43$$

برآورد نشان می‌دهد که ضریب جمله خطا برابر ۰/۰۱۰۹ است که از نظر آماری معنی دار شد. یعنی در هر دوره ۱٪ از عدم تعادل ها بر طرف می‌شود در ادامه نتایج حاصل از برآورد بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نفتی آمده است.

$$D(EXOIL) = 2369/32 - 0/2008 D(EXOIL(-1)) - 0/0000402 D(FDI(-1)) - 0/0474 ECM(-1)$$

$$(0/1572) \quad (0/000018) \quad (0/0111)$$

$$R^2 = 0/38$$

برآورد نشان می‌دهد که ضریب جمله خطا برابر ۰/۰۴۷۴ - است که از نظر آماری معنی دار شد. یعنی در هر دوره ۵٪ از عدم تعادل ها بر طرف می‌شود. در ادامه نتایج حاصل از برآورد بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات غیر نفتی آمده است:

$$D(EXOTHER) = 481/57 + 0/1208 D(EXOTHER(-1)) + 0/0000558 D(FDI(-1)) + 0/1047 ECM(-1)$$

$$(0/2039) \quad (-0/000002) \quad (0/0271)$$

$$R^2 = 0/66$$

برآورد نشان می‌دهد که ضریب جمله خطا برابر ۰/۱۰۴۷ است که از نظر آماری معنی دار شد. یعنی در هر دوره ۱۰٪ از عدم تعادل ها بر طرف می‌شود.

۵- نتایج

همواره بحث‌های زیادی در مورد ارتباط و اثرات ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی و عناصر آن مطرح می‌باشد. یکی از این عناصر صادرات می‌باشد که در کشور ما می‌توان از سه جنبه به آن نگاه کرد. این جنبه شامل کل صادرات کشور، صادرات نفتی و صادرات

غیرنفتی می‌باشد. ارتباط بین متغیرهای پیش گفته و FDI برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران اقتصادی از اهمیت بالایی برخوردار است. هر چند تاکنون پژوهش‌های زیادی در این ارتباط انجام شده ولی در این تحقیق سعی بر آن است تا روابط هر یک از جنبه‌های صادرات که در بالا به آن‌ها اشاره شد به تفکیک مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. در این پژوهش رابطه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات (به تفکیک صادرات نفتی، غیر نفتی و کل صادرات) بررسی شد و نتایج زیر در این ارتباط به دست آمد. لازم به ذکر است که بازه زمانی این تحقیق سال‌های ۱۳۵۲ الی ۱۳۸۷ می‌باشد و روش مورد استفاده در پژوهش، روش همجمعی بوده است.

بر اساس نتایج به دست آمده، رابطه بلند مدت تعادلی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات غیر نفتی و همچنین رابطه بلند مدت تعادلی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات کل عکس می‌باشد در حالی که رابطه بلند مدت تعادلی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نفتی مستقیم می‌باشد. البته نتیجه به دست آمده، احتمالاً ناشی از این است که در ایران بیشترین سرمایه‌گذاری در بخش نفتی انجام شده است. به عبارت دیگر به ازای یک درصد افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، صادرات غیر نفتی و صادرات کل به ترتیب معادل $0/000363$ و $0/000493$ درصد کاهش می‌یابند و در سوی دیگر صادرات نفتی معادل $0/000108$ درصد افزایش می‌یابد.

همان‌طور که می‌دانیم در تحلیل‌های همجمعی ساختارهای کوتاه مدت و بلند مدت به طور صریح از هم تفکیک می‌شوند. الگوهای تصحیح خطا (ECM) به دلیل آن که نوسان‌های کوتاه مدت متغیرها را به مقادیر تعادلی بلند مدت ارتباط می‌دهند، در این ارتباط می‌توانند کمک نمایند لذا نتایج حاصل از برآورد بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات کل در کوتاه مدت حاکی از ارتباط عکس بین این دو متغیر بود. ضمن آن که ضریب جمله خطا برابر $0/0109$ شد. در این تحقیق همچنین نتیجه برآورد کوتاه مدت بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات نفتی منفی شد و ضریب جمله خطا برابر $0/0474$ - به دست آمد. در نهایت نیز برآورد کوتاه مدت بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات غیرنفتی صورت گرفت که بر اساس نتایج ارتباط بین این دو متغیر مستقیم به دست آمد و ضریب جمله خطا برابر $0/1047$ شد.

References

- [۱] Africano, A. P. and Magalhaes, M. (۲۰۰۵) **FDI and Trade in Portugal: A Gravity Analysis**. *FEW Working Paper*.pp ۱-۲۹
- [۲] Akpolat, A.G & Inancli, S. (۲۰۱۱). **Does Foreign Direct Investment Matter?: The Case of Turkey**. *International Research Journal of Finance and Economics*, Issue ۷۷. pp ۵۶-۷۰
- [۳] Banga, R. (۲۰۰۳) **The Export- Diversifying Impact of Japan and U.S Foreign Direct Investments in Indian Manufacturing Sector, Indian Council for Research on International Economic Relations**. *New Delhi Working Papers*, No, ۱۱۰
- [۴] D.Qiu, Larry and Tao, Z. (۲۰۰۱). **Export, Foreign Direct Investment, and Local Content Requirement**. *Journal of Development Economics*, Vol.۶۶, pp ۱۰۱-۱۲۵
- [۵] Ekholm, K. Forslid, R. and Markusen, J.R. (۲۰۰۷), **Export-Platform Foreign Direct Investment**. *Journal of the European Economic Association*, ۵(۴), pp ۷۷۶-۹۵
- [۶] Esfandiari, A.A. Hossein zade, M & Delavari, M (۲۰۰۸). **Performance Evaluation of Free Trade Zones in Iran and It's Impact on Economic Development of these Areas**. *Iranian journal of Economic Research* ISSN. No ۱۳۸۷, pp ۱۱۹-۱۴۶ (In Persian)
- [۷] Goswami, C. & Saikia, K.K (۲۰۱۲), **FDI and its Relation with Export in India, Status and Prospect in north east region** .*Procedia ,Social and Behavioral sciences*. No ۳۷. Pp ۱۲۳-۱۳۲
- [۸] Gougerdchian, A. Tayebi, S.A & Amini, F (۲۰۱۰).). **Effect of Foreign Direct Investment on Non-Oil Export in Free Trade Zones of Iran**. *journal of Economic Policy*. No ۳, pp ۲۱-۴۲ (In Persian)
- [۹] Hsiao, F.S.T. & Hsiao, M.C.W. (۲۰۰۶). **FDI, Exports, and GDP in East and Southeast Asia—Panel Data Versus Time-Series Causality Analyses** *Journal of Asian Economics*. No, ۱۷. pp ۱۰۸۲- ۱۱۰۶

- [۱۰] Helpman, E (۱۹۸۴), **A Simple Theory of Trade with Multinational Corporations**, *Journal of Political Economy*, No ۹۲, pp ۴۵۱-۴۷۱
- [۱۱] Johnson, A. (۲۰۰۶) **FDI and Exports: the Case of the High Performing East Asian Economies**, *Working Paper Series* in Economics and Institutions of Innovation with number ۵۷
- [۱۲] Mahdavi Adeli, M.H . Nourouzi ,R.A & Motahari M.A (۲۰۰۹). **Effect of Foreign Direct Investment on Non-Oil Export in Iran**. *Journal of Knowledge and Development*. No ۲۷ ,pp ۱۶۱-۱۸۱ (In Persian)
- [۱۳] Majeed, M.T & Ahmad, E (winter ۲۰۰۷). **FDI and Export in Developing Countries : Theory and Evidence** . *The Pakistan development review* ۴۶: ۴ part II .pp ۷۳۵-۷۵۰
- [۱۴] Mundell, R (۱۹۵۷). **International Trade and Factor Mobility**, *The American Economic Review*, ۴۷: ۳۲۱-۳۳۵
- [۱۵] Prasanna, N (۲۰۱۰). **Impact of Foreign Direct Investment on Export Performance in India**. *J Soe Science*, Vol ۲۴ (۱).pp ۶۵-۷۱
- [۱۶] Sajid, A. and Nguyen P. H. (۲۰۱۰). **Foreign Direct Investment and Trade: The case of Vietnam**, *Research in International Business and Finance*, vol. ۲۵ (۱)
- [۱۷] Tayebi, S.K and Babaki, R (۲۰۰۸). **The Role of Open Economy on the Effect of Foreign Direct Investment on Export in Asian and Pacific Countries : A Course for Iranian Economy**. *Journal of Trade Studies* . No ۴۸, pp ۳۹-۶۸ (In Persian)
- [۱۸] Tayebi, S.K . Azarbaiejani, K & Rafat, M (۲۰۰۷). **Studynig the relationship between Trade Flows and FDI**. *Journal of Economic Research*. No ۸۰, pp ۱۰۱-۱۲۰ (In Persian)
- [۱۹] UNCTAD, (۲۰۰۰) World Investment Report, Geneva
- [۲۰] UNCTAD. World investment Report (۲۰۱۱). Non-Equity Modes of International Production and Development

- [۲۱] Vernon, R. (۱۹۶۶), **International Investment and International Trade in the Product Cycle**, *Quarterly Journal of Economics*, ۸۰, pp. ۱۹۰-۲۰۷
- [۲۲] Vuksic, G (۲۰۰۷) . **Foreign Direct Investment and Export Performance of the Transition Countries in Central and Eastern Europe** .*Paper for presentation at the ۱۳th Dubrovnik Economic conference ,organized by the Croatian National bank*
- [۲۳] Xuan, N.T and Xing, Y (۲۰۰۸) . **Foreign Direct Investment and Exports : The Experiences of Vietnam** . *Economics of Transition* . Volume ۱۶(۲) ,pp ۱۸۳-۱۹۷
- [۲۴] Zhang, Q. & Felmingham, B. (۲۰۰۱). **The Relationship Between Inward Direct Foreign Investment and China's Provincial Export Trade**, *China Economic Review*, No, ۱۲. pp, ۸۲-۹۹

Received: ۲۲ Jul ۲۰۱۱

Accepted: ۲۲ Feb ۲۰۱۲